

Կը հրապարակուի ափսոս երկու անգամ
 Գա՛ն. սկիբ ե- ի կէտ
 Տարեկան գինն է 18 ռուբլ-ը
 Սէյ ամսեայ 9 ռուբլ-ը
 Սէյ հապը 30 խաբայ

ԱՐԺՈՒԻԿ

ՏԵՐՕՆՈՅ

Որ Լի-էն ունի ի պարագային
 Դուրս ելիւնք Լրագրերէ
 Բաժնէր պիտի ձայնէ.
 Լրագրայ վերաբերեալ նիւթեր
 առ Բաժնէր պիտի ուղարկեն.

Բ. ՇԵՆՆԻՍԻ 40 1865 Բ. ՇԵՆՆԻՍ 15

Սոխակն ի դատ :

Սոխակ սիրուն դեռ փոքրագոյն,
 Իր մօր գրկէն զատ ու հեռուն
 Ինկածէր խումբ մի թաշնոց մէջ,
 Ինկածուկ մինուկ էր նոցա մէջ :
 Օւաչերն յածեց իւր շրջապատ,
 Տեղն ամայի էր անապատ.
 Ահ... հառաչեց. « Սինուկ եմ ես :
 Անմանեացս իմէջ պատած » :
 Օւաչերն յածեց իվեր իվայր,
 Թաշնոց դիմաց նախանձ ցուայր.
 Ահ... « Իմ մայրիկ... գոչեց խորին.
 Մայրիկն հեռու էր սոխակէն :
 Օւաչերն յառեց այն բանակին.
 Դողաց, դարձաւ յառեց յերկին.
 « Մայրիկ. գոչեց. մայրիկ կրկնեց.
 « Բառաւարար հաս խեղճուկիս.
 « Յիշեմ յիշեմ ես այն օրեր.
 « Բեղ մխիթար եմ գեղգեղել.
 « Իւր քոյր խնամք, կաթոգին սեր.
 « Լ՛հ այսպէս ժամ. Էրբ. ո՞վ կարծէր,
 Լսաց, դողաց սիրտ Սոխակին,
 Իւր թրթրաց խեղճի ոգին.
 — Եւ երգիչեմ. Լըգոյ եղբարք,
 — Եւ ազատ եմ. կաղաչեմ տեարք :
 « Թողէք ինձի երթամ պարտէզ.
 « Թողէք վարդիս երթամ ի տես.
 « Եւ գերի եմ ու սիրահար.
 « Երթամ խնդրեմ վարդ եւ գիւմ մայր :
 Կարծես դահճի դառն դէմքով.
 Անծեղն պօռաց աղաղակով.
 « Ի ու կեղծաւոր եւ անպիտան.
 Ի՞նչ խեղճացար եւ կաղաչեա.
 Թող յիշիր այն օր, այսօր,
 Երբ իշխանի պալատին մէջ

Քան զամենքս վեր ետաւ թաղմամ :
 Սեք ի գետին,
 Չեան ի գօտին,
 Գոտին կայնամ :

« Թէպէտ նա մեծ, մեք հպատակ.
 Իւր մեր վիճակ զմեզ ճշգրեց նորա խիտածանկ :
 Իսկ դու ինչո՞ւ այնպէս հրպարաւ.
 Վերաբաղմեալ քան զայնչափ մարդ :
 « Լսո՞, կրկնեց սեւ Սիրամարգն,
 Այդ Սոխակն. այդ այն Սոխակն.
 Որ յառեցին դա գեղգեղէր,
 Իւր դատաւորն վրձիւ հանէր.
 — Պառճաւ դա էր :
 « Պառճաւ դա էր, ասաց Լգաւուն :
 Որ իմ եղբայր Յինն մահացաւ.
 Պառճաւ դա էր, որ գեղգեղէր,
 Ոչ գեղգեղէր այլ գրգռէր.
 — Անշուշտ դա էր :
 « Անշուշտ դա էր մատնիչ Սոխակ :
 Դա, դա ունի հազար լեզուակ,
 Դա պառճաւ է ամեն չարեաց.
 Այդ խորամանկն : Լսաց մեծ Սաք :
 — Ճիշտէ, մեծ Սաք :
 Տուեց բանիցն խոր արձագանք.
 Փիլոն հագնող ապրմոսասաց
 ապաշխարողն ճգնաւոր Չաք :
 Եւ այս կողմէն Թուրմակ, Յոպոպ :
 Լնգղն ու Ծիծեան. ձէթ պէտ թաշունք.
 Սինչ Լգաղաղն եւ Թեւթափ հաւն.
 Բողբոջին Սոխակն ի մահ :
 Սոխակն ի մահ կը վճռէին.
 Կռուկն, Լրագիլ ի բաց էին.
 Սէկ բարեխօս էր աղաւնին.
 Բայց նորա ձայն ոչ լսէին.
 Օւաչեր շմեց Սոխակն իւրաց.
 Երեք բերան կանչեց Լստուած :

Այս ժամուն էր կռուենն եկաւ.

Իշխան թռչնոց թռուղթ մի բերաւ.

Ժողովն կարդաց. դէմքեր փոխվան.

Ողջ վարանուած խորհիլ սկսան:

Հարց փորձ կրնեն, Սոխակն մոռցան:

Սոխակ սողաց լսիկ գողիկ.

Բանակէն դուրս ձրգեց ինք զինք.

Թէպէտ աղատ այն վոհմակէն

Եւ ապահով էր իւր կեանքին.

Եւ չէր սփոփուեր նորա սրբառուկ

Տեղն ամայի ինքն միայնուէ:

Չ'կար վարդի թուփ կամ մացառ.

Եւ ոչ ընկեր, մայր եւ եղբայր.

Յաւեց ցաւեց եւ թալկացաւ.

Լստուած, կանչեց, ձայնիկ լռեց.

շունչ քաղուեցաւ...:

Ֆրանքլինի ասածներ:

Քո տէրը դու ես, թէ քեզի թէ ընտանեացդ թէ ազգիդ եւ թէ թագաւորիդ համար աշխատելու գործոցդ եթէ չընայիս, եւ ծուրութեան մէջ գտնվիս. դուն քեզմէ ամէցիր: Մի տնտնար. փափկութիւն պէտք չէ. գործիքներիդ ձեռքդ առ բանելու նայ: Չեւքը ձեռնոց անցունող կատուն՝ չի կրնար մուկ բռնել: Այս խօսքը պիտի բռնէ: Մի ըսեր գործերս շատեն, Տես. կաթիլ կարթիլ շարունակ վազող ջուր՝ քարը կ'ծակէ: Աշխատութեամբ ու համբերութեամբ պտտիկ մուկ մը՝ հաստ չուանը կ'կտրէ: Եւ անդադար զարնես նէ պտտիկ դանակով հաստ ծառմը կ'կտրի կիշայ:

Շատ մարդիկ կան, որ առանց աշխատութեան միայն խելք բանեցնելու գործերով ապրիլ կուզեն. բայց ստակ չունենալով չեն կրնար գործմը կատարել: Իսկ աշխատաւորն հարըստութիւն ալ կուեննայ. ապրուստ ալ, պատիւ ալ: Հանգըստութիւն ու զուարճութիւն ալ պէտք է ինձի կրսես. բայց աղօնք աշխատութեան ետեւէն կ'բալեն միշտ. փորձէ:

Բամպակ մանող աշխատասէր կնիկը օր մի առանց շապիկի չի մնար:

Քանի որ բանմը չունէի. երեսո նայող չկար. բայց երբ աշխատութեամբ մէկ կողմ եւ քանիմ ոչխարունեցայ. ամէնքը ինձ պա-

տուով բարեւ տալ սկսան:

Անգործութիւն՝ սրտնեղութիւն եւ թշուառութիւն կրերէ մարդոյ. եւ կեանքը կ'կարճեցնէ: Անգործութիւն ժանգի կ'նմանի երկաթի վրայ. որ թէ եւ չի բանիր. բայց քան զբանելն առաւել կը մաշեցնէ:

Պէտք է որ ամէն մարդ իր գործը իր ձեռքով ու աչքով տեսնայ, եւ բոլորովին ուրիշ չի կայլի: Հաւատարիմ ու սիրելի ծառայ կուզես, դու եղիր քեզ ծառայ: Ինչպէս որ երկինքն առաքինւոյն, եւ յաղթութիւնը քաջին է. այսպէս աշխատաւորութիւնը ուսումնասէրին՝ եւ հարստութիւն ու հանգստութիւն միշտ իր գործքեր գիտցողին եւ աշխատողին համարէ:

Մարդ իր աշխատած ու շահածը պէտք է կանոնաւոր ու չափաւոր գործածէ:

Մարդու սեղանը շուայութեամբ եթէ միշտ շէն ու առատ լինի. մեռած ատենը տունն ու սնտուկը դատարկ կ'լինի:

Ունեւոր լինիլ կուզես. ինչպէս վաստկելը մինակ մի սովորիր. սյլ սովորիր թէ վաստկածդ ինչպէս գործ ածես:

Աւելորդ մանր մանր ծախքեր ընելէ ետ կեցիր: Մէկ գէշ սովորութիւն պահելը. երկու զաւակ պահելէն սուղ կ'նստի. թեթեւ մի համարիր: Քիչին քովը դեր քիչմը, եւ անոր վրայ դիր քան զայն քիչմը. եւ ահա քանիմ քիչեր կ'լինին շատմը. եւ քանիմ քիչ շատ՝ կ'լինին շատ շատ: Վամաց կամաց ջուր ծծելով, ահագին նաւը կըրնայ ընկղմել: Մէն քանի մէջ աւելորդ շէնք ու շնորհք փնտռողին վերջը չբաւորութիւն է: Շահուցդ. չափ ծախքդ ըրէ: Խենթերը հացկերոյթ կրնեն. խելօքներն ալ կերթան կուտեն: Խելացի մարդը ուրիշ քաշած փաստէն խրատ կառնու. ան խելքը իր քաշած փաստիւն ալ խիստ քիչ անդամ կ'խրատվի ու խելքը գլուխ կուգայ: Անանկ մարդիկ գիտեմ. որ վրան գլուխ զարդարելու համար իրենք ծոմ կ'կենան. եւ ընտանիքն ալ ցամաք հացով կ'պահեն: Եթէ իրաւ մէկ աղքատ կայ մեր մէջ. հարկը աղքատ ալ կայ որ ախտից տալով մեր ինչքերն՝ աղքատցեր ենք:

Կրցածիդ. չափ վաստկէ:

Կրցածիդ. չափ պահէ:

Արժիճը ոսկի ընելու բուն քիմիան ահա
ասէ :

Վարժարան եւ Վարժապետ :

Նայելով մեր շրջապատը Հայաստանիս
գաւառներ, քիչ մի եւս հեռու տեղեր
ուր հայք կ'ընակին. խիստ քիչ կ'տեսնենք
այդ կենսագործ կրթարան եւ կրթիչներ :

Յաւ :

Ազդին ամէնէն կարեւոր պէտք եւ հո-
գը անփոյթ ըրած. երկրորդական երրոր-
դական իրերը կ'յուզենք :

Դամանակիս առջեւ, դարուս մէջ հայ
ազգը մանուկէ, ըսածեն. պեղեցիկ եւ խիստ
յարմար խօսք : Մանուկը նախապէս կա-
թով պիտի սնանի. եւ իր մայրական կա-
թով. կամաց կամաց փափուկ ճաշակներ
ալ գործածէ. մինչեւ իր հասակի հետ
նաեւ իր ստամոքսը, ներքին եւ արտաքին
կազմութիւնը զարգանան գորանան :

Ամէն տեսած բանին կ'փափագինք. ա-
մէնու ունեցածը կ'ուզենք մեք ալ ունե-
նանք. ճիշտ տղայական գրուածին :

Դպրոց չենք բանար, ինչո՞ւ, քանզի
դպրոց մեծ բանէ. Լաւոպացւոցմէ ուսած
եմք. փառաւոր շէնք պիտի ունենայ իրեն :
Մէկ հայկաբան վարժապետ ինչ պիտի ու-
սուցանէ, պէտքէ գաղղիագէտմը. տաճ-
կագէտ, աշխարհագիր, երկրաչափ. մաթե-
մատիկ. բնագէտ. պատկերահան. և այլն
և այլն գիտութիւնք եւ արուեստներ գիտ-
ցող զանազան զարմանազան վարժապետ-
ներ. նաեւ բարեկիրթ, պատուաւոր քա-
ղաքացի լինին. փարիզը իրենց ուսումն
առած. կամ Պօլսոյ եւ ուրիշ երեսերէր քա-
ղաքաց մէջ վարժապետութիւն ըրած.
լաւ հագված. ակնոց դրած. պաստօն բրա-
նած. սա ամէն մարդու չ հաւնող. բարձր
խօսող, բարձրագոյն մտաց. եւ ծանրագոյն
ծախուց տէր :

Աղքատ հպարտ, հարուստ յիմարդու-
թիւն մի է սա. փառաւորին անձեռնհաս
ենք. փոքրագոյնին անբաւական. եւ ուր
շէնքմը մեծաշուք կ'տեսնանք. կարծենք
ներքին շուք եւ շնորքն ալ ըստ այնմ է. եւ
այնքան լի մինչեւ շէնքին պատերն ալ
գրուէն նիշերէ. կ'մոռանամք թէ շատ տուն

կայ դրսանց գեղեցիկ. ներսէն դատարկ :
շատ անգամ եւ աւերակ, ապականեալ :
Երբ հագված մէկ միտեսնանք. կարծենք
թէ շատ խելացի. կամ իմաստուն, կամ
հարուստ դքէ. բայց չգիտենք թէ իր
ներքին դատարկութիւնը այդ արտաքին
կերպարանքով կ'ծածկէ. Ակնոցն ի յաչս,
մեծ գիտութեան նշան կ'համարինք. չը-
գիտելով թէ նա իւր աչաց վատառեսու-
թիւնը ակնոցով կ'ծածկէ. ուղեղի ունայ-
նութիւնը՝ գլխու մագեր հանապազ եղելով
սանտրելով. մտաց կարճատեսութիւնը՝ քա-
նիմը մեզ անձանթ թառեր արտատանելով.
աննշան եւ անիմաստ խօսքեր կ'խօսի, ոչ մեք
ոչ ինք կ'հասկնայ. ու կրօնք շատ իմաստուն
է, բարձրիմաստ կ'խօսի. որում մեր միտքը
չի կրնար հասնիլ. և այլն և այլն :

Այսպիսեաց բաղադր կ'բանի. եւ կրօնն
թէ բաղդը կոյրէ. ահա մեք եմք այն կոյ-
րը բաղդարեւ, որ կ'բաղդաւորենք զայնպիսին :

Ասդին հայաստանցիմը գեղացի կամ քա-
ղաքացի ոք. որոյ վարքը եւ բարք կատա-
րեալ. ծանօթ եւ վկայեալ. շատ կամ քիչ
գիտնական. թեթեւ ամսականով գոհ. եւ
վերջապէս առ այժմ խիստ յարմար եւ բա-
ւական. երեսը նայող չ կայ. կարհամարհեն
զինքը. անգէտ եւ անպէտ դք կ'համարին.
վարձուց եւ պատուոյ անարժան. սմա ա-
միս հարիւր դժ տալ կըզլանան. միւսին
հինգ հարիւր դժ կ'խոստանան. վերջապէս
դիցուք թէ գտան այնպէս մէկը եւս. քա-
նիմ ամիս կ'շարունակէ իր պաշտօնը. ու
յանկարծ ոտքի կ'կայնի կերթայ. մինչեւ
վերստին ուրիշմը խնդրեն գտնան. դարձեալ
ժամանակ կը կորսուի. կարգ կ'խանդա-
րուի. եւ թէ բանմը ուսերեն տղայք, զայն
եւս կ'մոռանան : Ոմն այսպէս ոմն այնպէս
ըսելով եւ ընելով՝ վարժարան կրմնայ ան-
շէն, անուսուցիչ, եւ մանկտին անուսու-
մըն : Մ'նացերեն ու կ'մնան ըսելէ թէ միշտ
տղայ պիտի մնանք մեք : Այս երկու տա-
րիէ Մշոյ դաշտ կորեկ ու գըլգըլ ուտելով
ալ կապրի. եթէ ցորեն չէ իր հացը, պէտք
չէր ունենալ եւ ուտել կորեկն ու գըլգըլ :

Ուսմունքն ալ մտաց հացնէ. Եթէ բար-
ձր արուեստ ուսուցող չկայ. գոնէ սոսկ
հայկաբան թող լինի. վերջապէս կասենք,
ինչպէս առանց անունդի կեանք կ'մեռնի :

այսպէս ալ առանց ուսման միտք մեռած է :

Գեղացւոց թէ առաջարկեալ դպրոց բացէք, նոքա եւս կ'ապառճաւաբանեն, կ'ապառախանեն թէ: Կարդալը մեզ օգուտ չէ. մեր բաժին չէ. գեղացին իր ոչխար տաւար պահել կ'նայի. իր լուծքն ու կուծան, իր վարն ուցանքը. երբ տեսերես գեղացին իմաստուն գիտնական եղնի. փիլիսոփոս պիտի անեմ տղաս: Վայ. վայ. վայ. վայ. վայ. Աղբակս ասած ենք, որ այսպէս ենք: Միշտ տեսնուած է: Միթէ երկնից արեգակը գեղացւոյն քիչ ու քաղաքացւոյն շատ կը ծագէ իր լոյսը. մեզքէ լստուծոյ առջեւ այդպէս խօսիլ: Միթէ գեղացւոյն միտքը պակասէ տըուեր ու քաղաքացւոյն առաւել. ոչ ապաքէն հաւասար է բաշխէր ամենեցուն կեանք եւ զօրութիւն հոգւոց: Կարդալ ուսէք եւ կարդացէք հողագործութեան գիտութիւն. կարդացէք անասնոց պահպանութեան կերպը. կարդացէք թէ դուք ինչու համար մարդ եւ ազգ էք. ի՞նչ պարտք կայ ձեզ. ի՞նչ շահ կայ ձեզ. կարդալով ձեր հոգեր ոսկի կ'առնան. չկարդալով՝ ոսկին հող կ'առնայ: Կարդալով մեր այս կեանքն ալ յաւիտեան կեանքն ալ կ'հոգանք եւ կ'գտնանք. չկարդալով՝ երկուքէն ալ կը զրկվինք շատ անգամ:

Թող տալով այս տեղ այս խօսքը. տեսնանք վարժապետաց պաշտօնն ու վիճակը: Որքա՞նք արժանութիւն ազգիմը հայրութիւն կ'համարինք մեք. քանզի իրենցմէ ուստեալներն են որ մէկ հոգւով մէկ նպատակով պիտի պաշտեն եւ վարեն զազգ. եթէ ազգը մանկաիւն կը սենք, ազգի մանկտիներ պէտքէ հասկնանք ազգ. ազգի ծերեր ու հաստացածները ալ նորէն չեն մանկանար, ազգութիւն այս մանկտիներով պիտի զարգանայ զօրանայ կատարեալայ. ծերերը դէպի գերեզման կ'քալեն. նոքա ալ կենաց մտածմունք չունին. բայց ի՞նչ անեա՞ մանկտին այսօր նոցա կամաց եւ կարեաց կարօտէ: Որքա՞նք արժանութիւն մանկաւոյն հայր, ազգիմը հայր. ապագայիմը ծնող. բայց անցեալ զառանգեալ անձանց ստրուկէ. նոցա կամքը պիտի շահի. որ ինքն ալ շահվի. եւ վասն այսորիկ շատ եւ շատ վարժապետներ կան՝ որք իրենց պաշտօնի մեծութիւնը եւ պարտքը քաջ կ'ճանաչեն. այլ ըստիպուած են զոհել զանոնք ի շնորհս խաւարուսէր անձանց. շատերն ալ սովորութիւն կամ ունակութիւն ընելով իրենց, եւ ոմանք բնական այնպէս սիրելով իրենց ձեռքն ունեցած եւ իրենց խնամոց ու հոգւոց յանձնուած սրբական եւ լուսաւոր պաշտօնը ի խաւար եւ ի կու-

րութիւն կ'գործածեն:

Եւս կարգի վարժապետներ իրենց սիրողաց եւ նմանեաց շնորհիւ մեծ պատիւ եւ գոհունակ վիճակ ունին. ասոր ընդ հակառակն. իրենց ճանաչումն սուրբ եւ պաշտօնը նուիրաբար վարող վարժապետներ՝ անպատիւ, անարժան, աղքատ. մուրացկանի վիճակ քան զնորա խիստ աղէկէ, եւ այսպէս գնալով նա. օրմը չէ, օր մի պիտի յուսահատի. օրինակ այսպիսեաց շատ կան մեր ազգի մէջ. ամէն երկրի մէջ, եւ անշուշտ ես ու դու ալ զայս այսպէս տեսնալով մէկդի կ'քաշվինք. անոր համար այսօր եթէ փնտռուի ազգի մէջ տեղւոյմը համար ընտիր կամ յարմար վարժապետ մի, դժուար կ'գտնուի: Որքա՞նք արժանութիւն խիստ անարգ եղած է. եւ վասն այնորիկ ընտիրներ իրաց գնալով. անընտիր եւ զեղծ անձինք շատ տեղեր անցեր են այս պաշտօնին. որոց շնորհիւ ազգիս ներկայն կը տատանի ապագայն կ'կործանի: Ի՞նչ ընելու է. ի Պօլիս ձայն տանք. բայց արդ եւ Պօլիսն ալ մեր վիճակն ունի: Կարդացինք լրագրոց մէջ թէ Ռնդհանուր ժողով ազգային դպրոցաց բարեկարգութիւն պիտի հոգայ. բայց նա միայն պիտի հոգայ. Վաւառներ, մեր գործ մեզ կը ձգէ նա դարձեալ. եւ միթէ նա պարտաւոր կամ կարողէ ամէն տեղ եւ ազգի ամէն բանին ձեռք հասցնել: Մեք մեզի ալ աշխատենք:

Դամանակը բարեկի կառք միէ եւ լստուծոյ հոգին նորա կառավար. կուգայ կերթայ, պատրաստ եղողներուն կ'բաշխէ իր պարգէւներ. ծոյցերուն եւ անպատրաստից համար հոգ չընէր: Բայց մեք որո՞ց հետ կ'խօսիմք: Ո՞րքա՞նք լրագրողներ ձեր ձեռքն այս ամէն. Ո՞հասարակութիւն. ձեր կամքն զայս առնել:

Մշտ ընկերութեանց այս անգամ մեք ալ այցելու գնացինք. տեսանք քաջաբերեցինք եւ ուրախ եղանք:

Լրդարեւ միութեան ընթացք մը. սիրոյ շաւիղ եւ յառաջագիմութեան նշան Մշեցի հասարակութեան. որք մեծ եւ փոքր սիրով եւ պատուով կ'նստին միմեանց հետ. ընկերութիւն ընկերութեան այցելու եւ նուիրատու կերթայ. եւ Մ. մեծ. Որքա՞նք լրդան լրդան առաւել մեծ եղերէ, որ յատուկ այն ընկերութեանց ընկեր գրուած է, եւ յաճախ այցելութեամբ կ'պատուէ քաջաբերեւ կ'պաշտպանէ զանոնք:

Խմբագիր Գ. Սրուանձտեանց,
Ղեւ, Ս. Լրծուոյն.